

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיועו של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

תצוה תשס"ח

פרשת שבוע

ירושלים וצדוק לנצח

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בהפטרה שנקרא השבוע, הנביא מזכיר לטובה את בני צדוק הכהנים. וז"ל הכתוב:
 "ונתתה אל הכהנים הלויים אשר הם מזרע צדוק הקרבים אלי נאם אדני יקוק לשרתי פרו בן בקר לחטאת" (יחזקאל מ"ג יט).
 שמה של משפחת כהנים זו נזכר עוד פעמיים בנבואותיו של יחזקאל אודות בית המקדש השלישי.
 פעם אחת לפני:
 "וידבר אלי זה הלשכה אשר פניה דרך הדרום לכהנים שמרי משמרת הבית: והלשכה אשר פניה דרך הצפון לכהנים שמרי משמרת המזבח המה בני צדוק הקרבים מפני לוי אל יקוק לשרתו" (שם, מ' מה=מו).
 ופעם נוספת אחרי:
 "והכהנים הלויים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעוה בני ישראל מעלי המה יקרבו אלי לשרתי ועמדו לפני להקריב לי..." (שם, מ"ד טו).
 נשתדל לברר מי היא משפחת צדוק? מתי נבחרה? ומה משמעות בחירתה לדורות? נשתדל להבין גם איך בחירתה קשורה לבחירתה של ירושלים, בירת ישראל לדור דור?
 לאהרון הכהן היו ארבעה בנים, נדב ואביהו, אלעזר ואיתמר. השנים הראשונים מתו בהתפרצותם אל הקודש. אלעזר קיבל את הכהונה הגדולה לאחר מות אהרון והוא הנחיל את הארץ לבני ישראל יחד עם יהושע בן נון. בנו של אלעזר, פנחס, קיבל:
 "ברית קהנת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל".
 הוא ליווה רוחנית את עם ישראל לאורך תקופת השופטים. בכל התקופה הזו מספר המשמרות היה כנראה שווה לשתי המשפחות. בעקבות משברים רוחניים שאירעו בתקופת השופטים ובעיקר שתי מלחמות אחים, האחת בימי "פלגש בגבעה" והשנייה בימי יפתח איבד פנחס את הכהונה הגדולה.
 בתפקיד זה נשאו במשך כמה דורות צאצאיו של איתמר. הראשון שבהם היה עלי הכהן ששרת במקדש/משכן בשילה. שני בניו, חפני ופנחס, נהרגו במלחמת אבן העזר-אפק (שמו"א ד'). אחרי התבוסה הרסו הפלשתים את שילה, שם נהרגו גם כהנים רבים (תהילים ע"ח ס-סז). בימי שאול שרת ככהן גדול, נכדו של עלי:
 "ואחיה בן אחיטוב אחי איכבוד בן פינחס בן עלי כהן יקוק בשלו נשא אפוד" (שמו"א י"ד ג).
 אחיה הוא כנראה אחימלך (או אחיו) הכהן הגדול מנוב עיר הכהנים שנרצח בפקודתו של שאול יחד עם רבים אחרים (שם, כ"ב יח-יט). בנו של אחימלך הוא אביתר, מי שנשא את אפוד הבד, עבור דוד, כל תקופת הנדודים.
 לאחר סדרת אסונות זו, אין זה פלא כי במפקד שערך דוד למשפחות הכהונה התברר כי:
 "וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה" (דברי הימים א' כ"ד ד').
 סופו של תהליך זה התבצע בימי שלמה המלך כאשר הוא מגרש את אביתר. וז"ל הכתוב:
 "ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן ליקוק למלא את דבר יקוק אשר דבר על בית עלי בשלה" (מלכים א' ב' כד).
 מאז כיהנו בירושלים כהנים גדולים שכולם היו צאצאים של צדוק בן אחיטוב מבני בניו של פנחס בן אלעזר (דברי הימים א' ה' ל-מא). תהליך זה של בחירה, מזכיר לנו תהליכים מקבילים שבסופם נבחרו ארץ ישראל מכל הארצות, עם ישראל מכל העמים, ירושלים מכל הערים בארץ ישראל ומשפחת דוד מבין כל המשפחות שבט יהודה בפרט ישראל בכלל. וז"ל המדרש:
 "עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדיבור משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות. עד שלא נבחרה ירושלים היתה כל ארץ ישראל כשרה למזבחות משנבחרה ירושלים יצאת ארץ ישראל... עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים ראויה לשכינה משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים... עד שלא נבחר אהרן היו כל ישראל כשרים לכהונה משנבחר אהרן יצאו כל ישראל... עד שלא נבחר דוד היו כל ישראל כשרים למלכות משנבחר דוד יצאו כל ישראל" (מכילתא דרבי ישמעאל בא - מס' דפסחא פרשה א ד"ה בארץ מצרים).
 המעניין הוא כי בחירתו של צדוק נקשרה בבחירתה של ירושלים. עם פרוץ מרד אבשלום דוד מחליט לא לתת לאבשלום סיבה לפגוע בירושלים והוא עוזב את העיר. צדוק רוצה להצטרף אליו יחד עם ארון הברית. הצטרפותם הייתה אמורה לחזק מאוד את מחנהו של דוד. דוד מחזיר אותם לירושלים בטענה כי בחירתו ובחירת ירושלים הולכים יד ביד. אם הקב"ה בחר בשניהם הוא יחזור לכסא מלכותו דווקא שם. אז מתברר כי גם הבחירה בצדוק קשורה לכך ולכן אין שום טעם בעזיבת צדוק והארון את ירושלים.
 וז"ל הכתוב:
 "והנה גם צדוק וכל הלויים אתו נשאים את ארון ברית האלהים ויצקו את ארון האלהים ויעל אביתר עד תם כל העם לעבור מן העיר: ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר אם אמצא חן בעיני יקוק והשבני והראני אתו ואת נהו: ואם כה יאמר לא חפצתי בך הנני יעשה לי פאשר טוב בעיני" (שמואל ב' ט"ו כד-כו).
 כך גם מתפרש הביטוי "ויעל אביתר". אביתר מצאצאי איתמר מנסה לשאול באורים ותומים ולא נענה. וז"ל רש"י (שם):
 "אותו היום נסתלק מן הכהונה ששאל באורים ותומים ולא נענה וכנס צדוק תחתיו וכן שנינו בסדר עולם ובסדר יומא".

ההפטרה שלנו העוסקת בבנין בית המקדש השלישי מזכירה לנו כי בחירתה של ירושלים היא נצחית וממילא למדנו גם על בחירתה הנצחית של משפחת צדוק מבין כל משפחות הכהונה.

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.veshiva.org.il

משפט והלכה - משפטי שאול / הלכה פסוקה

"משפט והלכה בישראל" – בית הדין לענייני ממונות שליד "ארץ חמדה".

לפניות לבית הדין התקשרו ל"ארץ חמדה": 02-5371485, פקס 02-5379626 או דוא"ל beitdin@eretzhemdah.org
במדור זה אנו מביאים פסקי הלכה מתומצתים של בתי דין לענייני ממונות.

פסקי הדין המפורסמים ב'הלכה פסוקה', אינם מבטאים את עמדת בית הדין 'משפט והלכה בישראל'. כמו כן אין לראות בפרסומם משום יעוץ הלכתי או משפטי. מטרת פרסומם היא לעורר דיון הלכתי בין הקוראים.

פסק דין: שבירת תוכנית חיסכון נושאת ריבית והצמדה / הרב יעקב אליעזרוב

עורך: הרב יואב שטרנברג

תיאור המקרה: התובע הוא בעלה לשעבר של הנתבעת. בהסכם הגירושין ביניהם, נדרש התובע לפתוח תוכנית חיסכון עבור שתי בנותיהן של בני הזוג, שהנתבעת תשמש כנאמנת שלה. התובע עשה כן. כשנה לאחר פתיחת החיסכון, 'שברה' הנתבעת את כספי החיסכון לעצמה, בשביל נסיעתה לחו"ל.
התביעה: התובע טוען, שעל הנתבעת לדאוג שכל כספי החיסכון יגיעו לבנותיו, ולכן עליה לשלם את מלוא הסכום שהופקד בצירוף ההצמדה והריבית עד המועד המתוכנן לפקיעת תוכנית החיסכון.
פסק הדין: הנתבעת חייבת לשלם את שווי החיסכון ביום שבו שברה אותו, דהיינו הקרן, ההצמדה והרווחים עד אותו יום.

הנימוקים: ראשית כל, היה על בית דין לעסוק בשאלת הסמכות. לכאורה, היות שהכסף הופקד בחשבון חיסכון לטובת בנות בני הזוג, התובע אינו יכול לתבוע את הנתבעת. למרות זאת, בית הדין קבע, כי היות שהכסף הופקד בתוכנית החיסכון כדי שיעמוד לרשות הבנות רק לאחר תקופת החיסכון, אם הכסף לא יגיע לידיהן, הרי שהנתבעת שינתה מדעת המפקיד, והרי זה דומה לדברי רבי מאיר (בבא מציעא עח:): "תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר: הנותן דינר לעני ליקח לו חלוק, לא יקח בו טלית, טלית – לא יקח בו חלוק, מפני שמעביר על דעתו של בעל הבית".

ומבואר בגמרא, שלדעת רבי מאיר נחשב העני כגזלן כשמשנה מדעת בעל הבית, ואף רבנן חולקים על רבי מאיר רק מפני שייטכן שניחא לבעל הבית גם אם העני יקנה טלית, אבל אם אמר בעל הבית בפירוש שהוא נותן לעני לצורך חלוק בלבד, גם הם מודים שהעני נחשב כגזלן.
נוסף על כך, בוודאי שלבנות יש רשות לתבוע אותה. התובע, מהיותו אביהן, רשאי לתבוע בשמן, שהרי הוא 'אפוטרופוס טבעי' של הבנות.

כעת יש לדון לגבי חיובה של הנתבעת. כאמור לעיל, ברור שהנתבעת נחשבת כגזלנית לגבי סכום הקרן שלקחה מתוכנית החיסכון, והשאלה היא לגבי תשלומי ההצמדה והרווחים. שהרי, כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה, ולכן את מה שלקחה, צריכה לשלם, אולם את הרווחים העתידיים, לכאורה אין זה אלא גרמא בעלמא, ופטורה מלשלם.

ואמנם, מסתבר שיש לנתבעת דין של שומרת על הכסף, שהרי היא שימשה כנאמנת ואפוטרופסית על עליו. בשו"ת שאלת יעבץ (חלק א סי' פה) דן באדם ששמר על כרטיסי הגרלה, כשהחוק היה שמי שכרטיסו הפסיד בהגרלה הראשונה יכול להוסיף מעט כסף ולהחליף את הכרטיס בכרטיס שני, ונמצא שכשהשומר התרשל ולא החליף את הכרטיסים, איבדו המפקידים את זכותם בהגרלה השנייה. וכתב השאלת יעבץ, שאף שהשומר לא עשה דבר שגרם להפסדים, אלא רק גרמא בעלמא, הלא שומר חייב גם בגרמא.

וכעין זה כתב גם בשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קמ): "על כרחך האמת יורה דרכו דלא נאמרו דיני גרמי וגרמא אלא באיניש דעלמא המזיק חברו, אבל מי שבא הדבר לידו בתורת שמירה או שליחות חייב אפילו על צד רחוקה ונפלאה, וכל פשיעת השומרים ועיוות שליחות כד מעיינת בהו איננו אלא גרמא בעלמא, ואפילו הכי חייב. ואם כן יפה פסק הרא"ש לחייב השליש שהחזיר שטר מכירת שמעון לאביו, דאף על גב דאין דין שומרים בשטרות על זה יפה, כתב הרא"ש דהיינו אי היה השטר נאבד בפשיעה, אבל השתא שהאביד השטר בידים אף על גב שמכל מקום לענין הפסד הממון שבתוך השטר איננו אלא גרמא, מכל מקום כיון שבא החפץ בתורת שמירה לידו מחייב לשמור שמירה מעליותא...".

אמנם, יש לחלק בין נדון שלהם לנדון דידן. שכן, בנדון החתם סופר והשאלת יעבץ, השומר שמר על ממון מסוים, וברגע שגרם את הנזק, מיד התחייב בכל התשלום, אף שחלק מהנזק נוצר על ידי גרמא. אולם, בנדון דידן, הרי ברגע שלקחה הנתבעת את הכסף, נתחייבה בתשלומים כפי שווי החיסכון באותו הזמן, אבל ההצמדה והרווחים שמכאן ואילך, לא היתה שומרת עליהם כלל, ולכן אין לחייבה עליהם. וכעין חילוק זה עולה גם בדברי הריב"ש (סי' שצו) שכתב על אדם שהפקיד אצל חברו חיטים, והנפקד מכר אותם בשעה שהחיטים היו זולות, וכעת לאחר שנתייקרו החיטים תובע המפקיד את שווי החיטים כעת. וכתב הריב"ש, שכאשר הנפקד הוציא את החיטים, הרי הוא גזל אותם, וכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה, ולכן אין הנפקד צריך לשלם אלא כשעת הזול. הרי, שלמרות שהנפקד גרם הפסדים למפקיד, אין הוא משלם אלא כשעת גרימת הפסדים.

עוד יש לדון בחיוב הנתבעת מדין 'מזיק'. נאמר בגמרא (בבא מציעא צט): "אמר רבא: הני שקולאי תתברו חביתא דחמרא לחנוואה, ביומא דשוקא מיזדבנא בחמש בשאר יומי מיזדבנא בארבע. אהדרו ליה ביומא דשוקא – מהדרו ליה חביתא דחמרא, בשאר יומי – מהדרו ליה חמש".

על פי פירוש רש"י, אדם ששבר חבית לחברו, למרות שהחבית נשברה ביום ששווה רק ארבעה זוזים, היות שביום השוק היא תהיה שווה חמישה זוזים, חייב השובר לשלם חמישה זוזים.

קצות החושן (רצא סק"א) תמה על דברי רש"י, מדוע משלם כשעת היוקר כששבר בשעת הזול? ותירץ, שכיוון שבטוח לחלוטין שערך החבית יעלה ביום השוק, הרי הפסיד השובר את הרווח הזה לבעל החבית, ומדינא דגרמי עליו לשלם את השווי ביום השוק.

בנתיבות המשפט (שם סק"ב) חלק על קצות החושן, וכתב שגם מדינא דגרמי לא משלמים יותר משווי החפץ כעת. את שיטת רש"י מבאר נתיבות המשפט, שמדובר בפועל ששבר, ולגבי פועל יש דין מיוחד, שהוא מתחייב לשלם כשלא יעשה עבודתו כראוי, והרי זה דומה לאריס שחייב לשלם כשהוביר את השדה, כמבואר במשנה (בבא מציעא קד).

בנדון דידן, לשיטת קצות החושן, היות שהתחייבות של הבנק לשלם את מלוא ההצמדה והרווחים היא התחייבות גמורה, הרי זה 'ברי היזקא' והנתבעת צריכה לשלם את מלוא ההצמדה והרווחים המובטחים.

גם לשיטת נתיבות המשפט, היות שהנתבעת היתה אפוטרופסית על החיסכון, ברור שגם לגביה שייכת הסברה שאמר נתיבות המשפט לגבי פועל, שמתחייב לשלם מדין 'אם אוביר ולא אעביד'.

השאלה האחרונה שיש לדון בה, היא לגבי חיוב הנתבעת מדין 'מבטל כיסו של חברו'. הירושלמי במסכת בבא מציעא (פרק ה הלכה ג) אומר, שהנותן לחברו מעות להתעסק בהן, ולא התעסק המקבל, אין לנותן עליו אלא תרעומת. הלכה זו מכונה בקיצור, 'מבטל כיסו של חברו'.

הראבי"ה (סימן תקנו) כותב, שהפטור נובע מכך שהרווח לא היה בטוח, שהרי לא כל מתעסק מצליח להרוויח. בנמוקי יוסף (בבא מציעא סא: מדפי הרי"ף) כותב שהפטור נובע מכך שהמקבל לא התחייב בפירוש לפצות את הנותן במקרה שלא יתעסק, בניגוד לאריס המתחייב לעשות כן, כפי שעולה מהמשנה שהבאנו לעיל.

בנדון דידן, שתי הסברות אינן שייכות. היות שתוכנית חיסכון מבטיחה רווחים, הרי ההפסד שגרמה הנתבעת הוא הפסד ודאי. כמו כן, היות שהנתבעת שמשה כאפוטרופסית, ברור שהיא התחייבה שאם תזיק תשלם את כל הרווחים, שהרי לכך התוכנית עומדת, ועל זה גופא התחייבה וקיבלה להיות שומרת בעבור בנותיה.

אמנם, מדברי הש"ך (חושן משפט סימן רצב סקט"ו) עולה, שאף במקום שהרווח ברור, אין המבטל כיסו חייב, משום שאין זה אלא גרמא בעלמא.

בתשובת החתם סופר (חושן משפט סימן קעת) כתב, שיש לפשר בעניין זה, כיוון שאין הדין ברור לחלוטין.

לאור כל האמור קבע בית הדין שיש לעשות פשרה – את הרווחים וההצמדה שהיו מגיעים לבנות אילו החיסכון היה נקבע מראש עד יום שבירת החיסכון, תשלם הנתבעת. אבל את הרווחים שמכאן ולהבא, הנתבעת אינה צריכה לשלם.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראל זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור.

מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

"הלכה פסוקה" הינה יוזמה להפצת תקצירים של פסקי דין בענייני ממונות של בתי דין שונים.

בתוך "חמדת ימים" נפרסם כל שבוע פסק דין אחד.

גיליונות "הלכה פסוקה" ישלחו במייל אחת לשבועיים לכל המעוניין, ויכללו 3-4 פסקי דין.

להרשמה ולתגובות: halachapsuka@eretzhemdah.org

רוצים לחתום חוזה לפי ההלכה?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

רועי הַבֶּקֶר שעיברו את השנה

שנה מעוברת היא שנה שמוסיפים בה חודש, ואין מוסיפים אלא אדר, ועושים באותה שנה שני חודשי אדר - אדר ראשון ואדר שני. בתלמוד הירושלמי (סנהדרין פ"א ה"ב) מובא מעשה פלאי שעיברו את השנה על פי רועי בֶּקֶר, וזו לשון הירושלמי בתרגום חופשי:

"אמר ר' קריספדא בשם רבי יוחנן מעשה ועיברו את השנה **שלושה רועי בֶּקֶר**. אחד אמר: אם הזריעה המוקדמת והזריעה המאוחרת מניצים מהקרקע כאחד - זהו מזג האוויר שמתאים לחודש אדר, ואם לא - אין זה אדר. ואחד אמר: אם השור קם בבוקר ויוצא למות בשלג, ובצהרים הוא ישן בצל התאנה ופושט את עורו מרוב חום - זהו אדר, ולא - אין זה אדר. ואחד אמר: אם כשיש רוח קדים קשה מאוד, אתה נופח הבל מפיך ומפשיר אותה - זהו אדר, ולא - אין זה אדר. ואחר כך סיכמו ואמרו: אנו רואים שעדיין לא הגיע אף אחד מהסימנים האלו. ועיברו את השנה על פיהם.

רבי חלבו תמה על כך ושאל, ובית דין הסכים עמם?! ולא כן אמר רבי זעירא שצריך שכל הדיינים יסכימו מצד אחד?! ותיירץ התלמוד הירושלמי - מכיוון שאלו מודים לאלו ואלו מודים לאלו כמי שכולם מודים מצד אחד"

הירושלמי נותר תמוה. כיצד יתכן שבית הדין קיבל את החלטת רועי הַבֶּקֶר, ללא שחכמי בית הדין ערכו דיון בינם לבין עצמם. והקושיה קשה ביותר מפני שהסימנים שלפיהם החליטו רועי הַבֶּקֶר לעבר את השנה קשים ביותר.

אחת הסיבות שמחמתן מעברים את השנה היא "האביב", כלומר שהתבואה צריכה להיות בשלה; ואם התבואה עדין אפילה ולא התבשלה - מעברים את השנה. אולם רועי הַבֶּקֶר אמרו סימן לא ברור - ששתי הזריעות מניצות כאחד. - מה פשר הסימן הזה?

הסימן של ההתבוננות במעשי השור תמוה אף הוא. מדוע לתאר את השור כמי שמת בשלג? ומדוע לתאר אותו כמי שאמור לפשוט את עורו בצהרים? והרי הסימנים האלו הם לא מציאותיים. גם הסימן של הנפיחה בפה כנגד רוח הקדים, אינו מופיע בשום מקור בחז"ל. דעתם של שני הרועים האחרונים שצריך לעבר את השנה בגלל הצינה היא נגד דברי חז"ל שאין מעברים את השנה - "לא מפני השלג, ולא מפני הצינה" (סנהדרין דף יא, א). ותמוה ביותר כיצד הסכים בית הדין של החכמים לקבל סימנים עמומים ומעורפלים אלו?

התלמוד הבבלי (סנהדרין דף יח, ב) דוחה אמנם את האפשרות שבית דין של חכמים אימץ את הכרעת רועי הַבֶּקֶר; והוא אומר שחכמי ישראל סמכו על חישובים מתמטיים שלפיהם צריך לעבר את השנה, ורועי הַבֶּקֶר כיוונו במקרה לדעתם. אך גם דברים אלו טעונים ברור!! מדוע חשוב להביא את דברי רועי הַבֶּקֶר אם לא היתה לה שום השפעה על החלטת חכמי ישראל?!

כאשר אנו מעיינים באגדות תמוהות של חז"ל אנו צריכים להבין שהדברים אינם כפשוטם. והאגדה מדברת בשפת סמלים הלקוחה מן התנ"ך.

"אסיא" ומשיח בן יוסף

במסכת מגילה (דף יח, ב) מובא:

"אמר רבי שמעון בן אלעזר: מעשה ברבי מאיר שהלך לעבר שנה בעסיא..."

הרמב"ם בהקדמתו ל"יד החזקה" מונה את רבי שמעון בן אלעזר בדור שלפני רבי מאיר. ורבי שמעון (ר"ש) מקיננו בספרו "ספר הכריתות" בחלק ימות עולם (חלק רביעי, שער א) מונה את רבי שמעון בן אלעזר שני דורות לפני ר' מאיר. שני גדולי עולם אלו סבורים שהמעשים שבהם תנא מדור קדום מוצג כתלמיד שמספר את קורות ר' מאיר רבו - הם סמליים. ולדעתם, המעשים ב"עיבורי השנה" שהתרחשו ב"אסיא" דנים בשיטה שסבורה שעם ישראל - שהם חיילותיו של המשיח - צריכים לצאת לעמל המלאכות; ודבר זה יביא להם את ה"רפואה" ויוציאם מן הגלות (שיטה זו כבר נתבארה במאמר "[המכוער וספר הגאולה](#)"⁽²⁾).

שיטת "אסיא" קשורה לדרך עבודת ד' שמיוחדת למשיח בן יוסף, וכן מצאנו בזוהר (רעיא מהימנא, ג, פנחס דף רנב, א) וזו לשונו בתרגום חופשי:

"**ואסוותא** דענני עינ' דאחשיך לבת עינא ימין ושמאל, מה יהא **אסוותא** דלהון (והרפואה לעננים שמחשיכים את ראות בת העין ימין ושמאל - מה תהא הרפואה שלהם)? **מרה דעגלא** (בעל העגל = משיח בן יוסף)! וזהו שמרמז הכתוב - 'שם ירעה עגל וְשם ירפץ'. 'שם ירעה עגל' - זה משיח בן יוסף שנאמר בו (דברים לג) 'בְּכֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ'; וְשם ירפץ' - זה משיח בן דוד"

בזוהר מבוואר שה "אסיא" (הרפואה) לחושך של החורבן והגלות תהיה המעשים של משיח בן יוסף שעליו נאמר - 'שם ירעה עגל'. "רועי הַבֶּקֶר" שדנו בעיבור השנה, הם מנהיגים של צבור שפועל את פעולותיו של משיח בן יוסף; הם "רועים" (מנהיגים) של "בֶּקֶר" (צבור של 'בְּכֹר שׁוֹרוֹ')⁽³⁾. היסוד הזה מסביר את הסימנים ש"רועי הַבֶּקֶר" דנו בס. הכתוב - 'שם ירעה עגל' - מופיע בנביא ישעיהו אחרי כתובים שקשורים לשלושת הסימנים שהיו בפיהם. וזו לשון הכתוב בישעיהו (כז, ו-י):

"הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב יִצְיָץ וּפְרַח יִשְׂרָאֵל וּמֵלֶאֱוֹ פָּנָי תִּבְלֵ תְנוּבָה: הַכְּמַפֶּת מִפְּחוּ הִפְּחוּ אִם פְּהָרְגָ הִרְגִּיו הִרְגָ: בְּסֵאֶסְאָה בְּשִׁלְחָה תִּרְבֶּנָה הִגָּה בְרוּחוֹ הַקֶּשֶׁה בְּיוֹם קָדִים: ... כִּי עִיר בְּצוּרָה בְּדָד נָוָה מְשַׁלַּח וְנַעֲזֵב כַּמְדַּבֵּר שָׁם יִרְעָה עַגְל וְשָׁם יִרְבֵּץ וְכֹלָה סַעֲפִיָּה"

א. הכתוב "הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב יִצְיָץ וּפְרַח יִשְׂרָאֵל" מקביל לסימן שהזריעה המוקדמת והזריעה המאוחרת מניצים מהקרקע כאחד.

ב. הכתוב "אִם פְּהָרְגָ הִרְגִּיו הִרְגָ" מקביל לסימן שהשור קם בבוקר ויוצא למות בשלג.

ג. הכתוב "הִגָּה בְרוּחוֹ הַקֶּשֶׁה בְּיוֹם קָדִים" מקביל לסימן שההבל שיוצא מהפה מפשיר את רוח הקדים הקשה. המלבי"ם כותב שם "והגה - הוא מענין הוצאה", ו"רועה הבקר" מפרש ומרמז שה"הגה" שיוצא מהפה עוצר את הרוח הקשה שביום קדים.

הסימנים שרועי הבקר הזכירו אינם נמנים להלכה בין הסיבות שמחמתם מעברים את השנה, מפני שהם אינם סימנים של האביב הגשמי - אלו הם סימנים של חודש "אדר" בשלב הגאולה. חודש "אדר" של הגאולה הוא שלב שבו נראים עדיין סימני ה"חורף" של הגאולה אך החלו להראות כבר סימני ה"אביב" של הגאולה.

במדרש תהלים (ס, ג) נאמר: "לעתיד לבא אני מושיעכם על יד משיח בן אפרים, ועל יד משיח בן דוד משבט יהודה". והמדרש ממשיך ודורש: "וְאֶפְרַיִם מְעוֹז רֹאשִׁי שְׁקִיבֵל עוֹל הַמַּלְכוּת - תְּחִילָה, וְאַחַר כֵּן יְהוּדָה מִחֻקֵּי (שם) זֶה מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד". משיח בן יוסף (אפרים) מופיע תחילה - בשלב החורף של הגאולה - והוא מסמל גאולה בכוח האדם ולא מתוך בטחון בניסי הקב"ה. ואילו משיח בן דוד בא אחריו - בשלב האביב של הגאולה - והוא פועל באמצעות העמל בחוקי התורה ומתוך אמונה בנפלאות הקב"ה.

פשר הסימנים של רועי הבקר

הרועה הראשון השתמש בסמלים מהכתוב "הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב יִצְיָץ וּפְרַח יִשְׂרָאֵל". והוא רמז שהזריעה המוקדמת תהיה גאולה גשמית והיא תיעשה על ידי מדרגת "יעקב" שהיא מדרגה תחתונה שקשורה למשיח בן יוסף, והזריעה המאוחרת תהיה גאולה רוחנית והיא תיעשה על ידי מדרגת "ישׂראל"⁴ שהיא מדרגה עליונה שקשורה למשיח בן דוד. ובשלב "חודש אדר" של הגאולה ינצו יחדיו גם הגאולה הגשמית וגם הגאולה הרוחנית. ואם עדין לא נראו ניצני הגאולה הרוחנית - אנו נמצאים בשלב ה"חורף" של הגאולה - ואין זה "אדר".

הרועה השני השתמש בסמל שמוזכר בכתוב "אִם פְּהָרְגָ הִרְגִּיו הִרְגָ". במאמר "מלחמת בית שמאי ובית הלל" התבאר שפעמים ש"הריגה" אינה כפשוטה. והובאו שם דבריו של הצדיק הירושלמי הרב אשר פריינד זצוקל"ה, שאמר שחטא העגל היה עזיבת הבטחון בבורא עולם ותליית הבטחון בהשתדלות הטבעית, ודבר זה עצמו נחשב ל"מיתה"⁵. הנביא ישעיהו מרמז שה"הריגה" אצל עם ישראל אינה כ"הריגה" אצל הגויים. לגויים יש רק חיים גשמיים ולכן ה"הריגה" שלהם היא מיתה ממש. ואילו אצל ישראל יש גם חיים רוחניים בתורה ובתפילה, ולכן פעמים שה"הריגה" היא במשמעות רוחנית. אנשים מישראל שמסוגלים לעמול בתורה ובתפילה, נאלצים לרדת ממדרגתם ולצאת לפעול את פעולותיו של משיח בן יוסף ולעמול במלאכות; וירידת המדרגה הזו מהווה עבורם סוג של "הריגה"⁶.

דבר זה מרמז גם בכתוב (תהלים סח, טו): "בְּפָרֶשׁ שְׂדֵי מְלָכִים, בָּהּ תִשְׁלַג בְּצִלְמוֹן". רש"י ביאר שם שחלקו הראשון של הכתוב - "בְּפָרֶשׁ שְׂדֵי מְלָכִים" - מדבר בתלמידי חכמים שנמשלים למלכים והם עוסקים בפרוש התורה, והוא לא ביאר את חלקו השני. אולם "רועה הבקר" ביאר אותו, ורמז למעלתם הגדולה של אלו הפועלים עם משיח בן יוסף. אנשים אלו היו מסוגלים לעסוק בתורה ולעטות על עצמם מעטה של אור רוחני, ותחת זאת הם יוצאים להביא "אסיה" לעם ישראל; והם עוטים על עצמם "עור של שור", ויוצאים לעמל המלאכות שנמשל עבורם ל"מיתה בשלג" ("בָּהּ תִשְׁלַג בְּצִלְמוֹן").

"העור של השור" נחשב עבורם "בגדים שאינם מכובדים", שבלשון התנ"ך ובלשון חז"ל הם נקראים "בגדים צואים"⁷. בנבואת זכריה נאמר שיגיע שלב בגאולה שבו יסירו את ה"בגדים" האלו (זכריה ג, א):

"וַיִּרְאֵנִי אֶת יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל... לְבַשׁ בְּגָדִים צֹאִים... וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל הַעֲמֻדִים לִפְנֵי לֵאמֹר הִסִּירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעֲלֵי... וְאָמַר יְשִׁימוּ צִנִּיף טָהוֹר עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשְׁימוּ הַצִּנִּיף הַטָּהוֹר עַל רֹאשׁוֹ וַיִּלְבְּשֻׁהוּ בְּגָדִים... כִּי הִנְנִי מֵבִיא אֶת עֲבְדֵי צִמְחָה... בְּיוֹם הַהוּא נֶאֱמַר ד' צָב-אוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל תַּחַת גִּפְּוֹ וְאֶל תַּחַת תְּאֲנָה: ... עֲבְדֵי צִמְחָה" הוּא "מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ" מִבֵּית דָּוִד. הַזֹּהָר אֹמֵר שֶׁהַכְּתוּב בִּישְׁעִיה "וְשָׁם יִרְבֵּץ" מֵתָאֵר אֶת מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד. וְהַנְּבִיא זְכַרְיָה מְבַאֵר שֶׁבְּתִקּוּפּוֹתָיו שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ אֲנָשִׁים יִקְרְאוּ לְשֵׁבֶת בְּצֵל הַתְּאֲנָה וְלִרְבוּץ וְלִנּוּחַ מֵהַעֲמֵל שֶׁהֵיוּ עֹמְלִים עַד אַז.

דברי רועה הבקר השני בנויים על ההבדל בין התיאור של משיח בן יוסף שנאמר עליו - "אִם פְּהָרְגָ הִרְגִּיו הִרְגָ", לבין התיאור של משיח בן דוד שנאמר עליו שבימיו ירבצו וינוחו "תַּחַת תְּאֲנָה". הרועה אמר שחודש "אדר" של הגאולה הוא שלב הביניים בגאולה, שבו צריך לראות בגלוי פעילות של שני המשיחים. צריך לראות כמות נכרת של אנשים שפועלים עם משיח בן יוסף ועוטים עליהם "עור של שור" ויוצאים "למות בשלג"; וצריך לראות כמות נכרת של אנשים שפועלים עם משיח בן דוד שהם פושטים מעליהם את "עור השור" ורובצים תחת התאנה ועמלים בתורה. ומכיוון שלא נראו מספיק אנשים שפשטו מעליהם את "עור השור", - הגאולה נמצאת עדין רק בשלב ה"חורף" שלה - ואין זה "אדר".

רועה הבקר השלישי מגלה ש"רוח הקדים" שמוזכרת בנביא ישעיה מתייחסת לקשיי הפרנסה. כדי להפשיר את הקור הצונן של צרכי החיים צריך להתחמם באמצעות "הבערת ושריפת" שעות רבות מהיום בהשגת הפרנסה. בגאולה העתידה אפשר יהיה "להתחמם" באופן אחר - אנשים מעם ישראל יהיו עמלים בתורה, ויתפרנסו על ידי אחרים. ה"הגה" שיצא אז מפיותיהם של ישראל "יפשיר ויחמם" את אותה "רוח קדים" עזה - והגויים ישרתו ויפרנסו אותם. אולם רועה הבקר חיווה את דעתו, שאין כמות נכרת של אנשים שמתפרנסים מעמל תורתם, וה"הגה" שיוצא מהפה עדיין אינו מסוגל להפשיר את רוח הקדים העזה. ולכן אין זה "אדר". כלומר אין זה "חודש אדר של הגאולה" ועדין אנו נמצאים בשלב החורף של הגאולה שבו פעילות הבכורה היא של משיח בן יוסף.

בית הדין של חכמים

"בית הדין של חכמים" מסמל את המנהיגים של צבור לומדי התורה. זהו גוף שאמור להיות אובייקטיבי ביחס ל"משיח בן יוסף", משום שהוא אינו מנהיג של צבור (שנמשל ל"בְּקָר") שפועל עם משיח בן יוסף. כזכור, בתלמוד הירושלמי – "בית הדין של חכמים" הסכים עם החלטת "רועי הַבְּקָר", ובתלמוד הבבלי – "בית הדין של חכמים" היה עצמאי לחלוטין בהחלטותיו, אלא ש"רועי הַבְּקָר" כיוונו במקרה לדעתם של חכמים.

התואר "רועה בְּקָר" טומן בחובו צליל של הטיית דעה לטובת המשך כהונתו ופעילותו של משיח בן יוסף. והמשמעות הזו מרומזת בספר שמואל (שמואל א טז, א-ב):

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל שְׁמוּאֵל עַד מָתִי אֶתְּהָ מִתְאַבֵּל אֶל שְׂאוּל וְאֲנִי מְאַסְתִּיו מִמֶּלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל מֵלֵא קִרְנָךְ שְׁמֹן וְלֶךְ אֲשַׁלְּחֶךָ אֶל יִשְׂרָאֵל בֵּית הַלְחָמִי כִּי רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֶיךָ וְשָׁמַע שְׂאוּל וַהֲרַגְנִי - וַיֹּאמֶר ד' עֲגֹלַת בְּקָר תִּקַּח בְּיָדְךָ וְאָמַרְתָּ לְזִבְחֵ לַד' בְּאֵתִי:"

הסמלים של ה"בְּקָר" מלווים את שאול לאורך ספר שמואל, מהיום שבו יצא למלחמה הראשונה בבני עמון¹⁰, עד יומו האחרון שבו בעלת האוב מכינה לו סעודה מ"עֲגֹל מַרְבֵּק"¹¹. במאמר הקודם "[המתמטיקה של רועי הבקר והצאן](#)" התבאר ששאוּל המלך מייצג את משיח בן יוסף שהוא "בְּקָר". שמואל הצטווה למשוח למלך את דויד, אולם הוא היה קשור רגשית למלך שאול. שמואל התאבל על סוף כהונתו של משיח בן יוסף זה, והוא ביקש לדחות את הופעתו של המשיח האחר - דויד. הקב"ה אמר לשמואל שייקח עמו "עֲגֹלַת בְּקָר" - גם בכדי להראות לו שהוא סובל מהטיית דעה לטובת משיח בן יוסף, ושהוא הפך ל"רועה בְּקָר".

בית הדין של החכמים הוא גוף אובייקטיבי שצריך להכריע בשאלה האם עם ישראל הגיע כבר לשלב של "חודש אדר" בתהליך הגאולה. ולהחלטה הזו יש השלכה הלכתית מעשית, ובעזוהשי"ת היא תתבאר במאמר הבא.

¹ רמב"ם, קידוש החודש ד, א

² באותו המאמר "[המכוער וספר הגאולה](#)" התבאר מדוע אין סתירה בין דברי הירושלמי שר' מאיר "מת באסיא" ונקבר שם על "שפת היס" - לבין מסורת הדורות שר' מאיר קבור בארץ ישראל סמוך לטבריה.

³ המשמעות הזו מופיעה גם באגדה על "צרת הבת" (יבמות דף טז, א), וכפי שהתבאר במאמר "[המתמטיקה של רועי הבקר והצאן](#)".

⁴ וכעין כך מבואר בספר "ישמח משה" (פרשת שמות דף קל, ב): "...ידוע מדריגת 'יעקב' - קטן ודל, ומדריגת 'ישְׂרָאֵל' - רבה... ועל פי זה יתבאר... הבאים בזמן הגאולה 'ישְׂרָאֵל יַעֲקֹב' - שישרש בהם מדריגת 'יעקב' על כל פנים לעמוד ביהדות בהתחזקות על כל פנים בעיקר האמונה לעמוד בכל הנסיונות בחבלי משיח... ואחר הגאולה 'יַצִּיץ וּפְרַח יִשְׂרָאֵל'... וכמו שנאמר 'מִלְאָה הָאֲרֶזֶץ דָּעָה [אֶת ה' כְּפִימֵי לֵיָם מְקַסִּים]"

⁵ גליון "החברותא" (פרשת יתרו תשסז גליון 297): "שיחת הרא"ש (ר' אשר פריינד) זיע"א פר' ויצא תשל"ג נמסר ע"י רג"א. האדם אינו יכול להגיע אל מציאות ה' אלא כשמתקיים אצלו דבר הדומה לזה שאמרו חז"ל (פסחים מב): 'אֲמַלְאָה הַחֲרָבָה', אם מלאה צור (אדום) חרבה ירושלים ואם מלאה ירושלים חרבה צור. כלומר כשהטבע שליט אין למלכות דקדושה שליטה, כי אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד... משה רבנו... עבד את שלמות בחינת אדם שלפני חטא עץ הדעת, ע"י העבודה הגיע לשלמות כזו כמותו בתוך כלל ישראל, ואילו לא משה רבנו, לא היה יוצא דור כזה. מאידך כשמשה רבינו נעלם מהם יצא מהם העגל. הרא"ש הבהיר לא שעשו את העגל ממש, רק היות ובטל רוח משה רבינו, ובני ישראל זרקו זאת הבקשה ('קום עשה לנו אלקים') לאש, יצא עגל. ומה גרם העגל? זה שאיבדו את רוח משה רבינו נתפס בהם מלאך המות והוא העגל".

⁶ "דכל מאן דנחית מדרגה דהוה קאים ביה קרי ביה מיתה" (ספר "תורת חכם", דף כ, א)

⁷ וכן מצאנו בפסיקתא רבתי (איש שלום, פיסקא כג): "[אמר רבן שמעון בן גמליאל] אני כשהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים צואים, וכשהייתי יוצא לחוץ הייתי יוצא בבגדים נאים, כדי שאצא לשוק מבוסס, אבל עָשָׂו כשהיה משמש את אביו היה משמשו בבגדי מלכות".

⁸ שמוזכר בנבואת ירמיהו (כג, ה) – "וְהִקְמֹתִי לְדָוִד צֶמַח צְדִיק וּמֶלֶךְ וְהִשְׁפִּיל", וכן פירש גם במצודות בזכריה שם.

⁹ "וּבָנוּ בְנֵי נֶכֶד חִמְתִּיךָ וּמִלְכֵיהֶם יִשְׁרְתִּינְךָ" (ישעיהו ס, י)

¹⁰ "וְהִנֵּה שְׂאוּל בָּא אַחֲרַי הַבְּקָר מִן הַשְּׂדֶה וַיֹּאמֶר שְׂאוּל מַה לָּעָם כִּי יִבְכּוּ... וַתִּצְלַח רוּחַ אֱ-לֹהִים עַל שְׂאוּל... וַיִּקַּח צֶמֶד בְּקָר וַיִּנְתְּחֶהוּ..." (שמואל א יא, ה-ז)

¹¹ שמואל א כח, כד

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

Haifa, Israel

(מתוך ח"ה)
חיפה, ישראל
כסלו תשס"א

בדיני אונאה

שאלה

ידוע הכלל היסודי של דיני "שתות" באונאה. האם המחיר נקבע לפי העלות או לפי מחיר השוק? כאשר יבואן מייבא מוצר בעלות כוללת (מחיר המוצר + עלויות יבוא) של 50 ש"ח. מחיר השוק של המוצר הינו 100 ש"ח האם היבואן יכול למכור ב- 100 ש"ח? או שנאמר שעליך למכור במחיר עלות + שתות? אם נחدد זאת: מה היחס בין "מחיר השוק" למחיר המכירה של המוכר הספציפי? כיצד גורם המס נכנס בחשוב הרווח?

תשובה

שיעור האונאה נקבע לפי "מחיר השוק". אדם המרוויח רווח גדול כאשר הוא מוכר במחיר השוק, אינו עובר על איסור אונאה.¹ וישנן הגבלות על הרווח במוצרים מסוימים, אבל אלה אינן שייכות לאיסור אונאה.² ה"שער" כולל את כל עלות הסחורה, לרבות המסים, שכן המסים הם קבועים ומוטלים על כל הסוחרים שבשוק.³

¹ הבסיס לדיני אונאה הוא שלחפץ יש "שווי", כפי שפותח מרן בשו"ע חושן משפט (סי' רכז סעיף ב) "הרי שמכר שווה שש בחמש" וכו'. השווי הוא דבר שנקבע לפי מחיר השוק ולא לפי הוצאותיו של המוכר ברכישתו או ביצירתו של החפץ הנמכר. דבר זה מוכח מדין חזרת אונאה, (סעיף ז) "עד כדי שיראה לתגר או לקרובו", שכן אם האונאה תשתנה ממוכר למוכר לפי השקעותיו ורווחיו, לא יוכל תגר אחר לגלות ללוקח שהתאנה.
² שו"ע חושן משפט (סי' רלא סעיף כ), ועיין גם ב"פתחי חושן" (הל' אונאה פרק יד סעיף יא).
³ בס' "פתחי חושן" (הל' אונאה פרט יא סוף הערה טו) המחבר דן בשאלה, אם תהיה אונאה כאשר הרוויח למעלה משתות על-ידי שמוכר עבר על החוק ולא שילם את המס למדינה, ונוטה לומר שאף על פי כן המחיר של החפץ הוא יחד עם המס המוטל עליו.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א' - ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים במקום 360 ₪ 300 ₪ (לחץ לקניה)

"Living the Halachic Process"

אנו שמחים להודיע על פרסום ספרנו הראשון באנגלית קובץ של שאלות שנענו בפרויקט "שאל את הרב" - Ask the Rabbi
ניתן לקבל CD המכיל את דפי המקורות לתשובות שבספר. מחיר הספר \$25 ולרגל ההשקה \$20 (לחץ לקניה)

חמדת הארץ חלק ה'

סדרת מאמרים הקשורים להלכות זיינים ועדות. נכתבו על ידי מרן הגר"ש ישראלי זצ"ל, ויבדל"א הגר"ז נ' גולדברג, ראשי כולל "ארץ חמדה" והרבנים הלומדים בבית המדרש. מדור תנ"ך מצורף לקובץ. מחיר: 20 ₪ (לחץ לקניה)